

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

У статті обґрунтовуються сучасні підходи до забезпечення безперервної освіти як чинника розвитку особистості; виокремлюються характерні ознаки, що дозволяють скласти досить цілісне уявлення про безперервну освіту як чинник розвитку особистості; характеризуються принципи, які лежать в основі функціонування безперервної освіти. Автором окреслюється важливість забезпечення неперервної освіти на етапі дошкільного та молодшого шкільного віку для забезпечення безкризового розвитку особистості дитини.

Ключові слова: безперервна освіта, наступність, перспективність, безкризовий розвиток, принципи, дошкільна і початкова освіта.

Модернізаційні процеси, що відбуваються у світовому та вітчизняному освітньому просторі, зумовлюють нагальність розв'язання комплексних соціально-економічних та психолого-педагогічних завдань, одним із яких є перехід до 12-річної середньої освіти. Посилює актуальність змін вступ дітей шестирічного віку до першого класу загальноосвітньої школи, що вимагає зміни їхньої соціальної позиції, узгодженості програм навчання і виховання дошкільників та молодших школярів, зв'язку і перспективності кожного компонента освіти. Наступність є основною умовою існування будь-якої системи навчання і виховання, оскільки вона є необхідним, закономірним явищем, що забезпечує поступальний розвиток, спадкоємні зв'язки між різними етапами та їх узгодженість. У Законі «Про дошкільну освіту» наступність і перспективність між дошкільною і початковою ланками освіти визначено провідними принципами дошкільної освіти. На сьогодні наступність є загальною проблемою забезпечення неперервності соціального та психофізичного розвитку особистості на цих вікових етапах – дошкільного та молодшого шкільного.

Питання наступності як важлива психолого-педагогічна проблема перебуває в центрі уваги сучасних учених, про що переконливо засвідчують праці Л. Артемової, А. Богущ, Н. Гавриш, Л. Калмикової, О. Кононко, С. Ладивір, М. Машовець, Т. Поніманської, І. Рогальської-Яблонської, О. Савченко та ін., а також дисертаційні роботи, в яких схарактеризовано різні аспекти наступності між дошкільною та початковою освітою: музичного (С. Колесніков), трудового (М. Машовець, В. Колеснікова), екологічного (Л. Іщенко), патріотичного (Н. Майборода) виховання; ознайомлення з природою (Д. Струннікова); ігрових форм навчальної діяльності (О. Чепка).

Метою статті є огляд сучасних підходів до забезпечення безперервної освіти як чинника розвитку особистості загалом та на етапі дошкільного та молодшого шкільного віку, зокрема.

Методи: порівняльний аналіз і синтез психологічної, соціальної та педагогічної

літератури, які використовували для уточнення понятійно-категоріального апарату; аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду; класифікація, структурування й систематизація психолого-педагогічної літератури.

Безперервність освіти в умовах сьогодення є об'єктивною вимогою часу. Відмінними характеристиками сучасної освіти є постійне збільшення обсягу інформації, інтенсивне використання різноманітних інформаційно-комунікативних технологій, індивідуалізація процесу набуття і передання знань, реалізація саморозвитку засобами створення у структурі і змісті освітнього процесу об'єктивних можливостей постійного оновлення, перехід від концепції «освіта на все життя» до концепції «освіта впродовж життя», практичною основою реалізації якої є розвиток системи неперервної освіти. Як стверджує Л. Лук'янова, «пильна увага до феномена неперервної освіти впродовж життя ґрунтується на певній суперечності, коли, з одного боку, в сучасних умовах відбувається стрімкий розвиток нових технік і технологій з одночасним, надзвичайно швидким їх старінням, а іншого – зростає роль особистості в суспільстві, на виробництві, розвиваються її потреби, триває демократизація і гуманізація суспільства. Людина, яка ще вчора вважалася освіченою, за сучасними критеріями є носієм застарілої інформації й погано пристосована до умов існування, а вже завтра буде повністю непристосована до повноцінного життя внаслідок функціональної безграмотності» [4, с. 187].

Уперше концепція неперервної освіти була озвучена на форумі ЮНЕСКО в 1965 році, загальні положення якої ґрунтувалися на людиноцентристській позиції, що передбачає створення та реалізацію умов для повноцінного розкриття здібностей, інтересів та потенціалу особистості протягом життя. Згідно з рекомендаціями ЮНЕСКО, неперервна освіта – це глобальний проект, спрямований на реконструкцію чинної системи освіти й на розвиток усього освітнього потенціалу поза системою освіти. В основних положеннях Доповіді Міжнародної комісії з освіти для XXI століття вказано, що освіта впродовж життя є багатостороннім діалектичним

процесом, що будується на повсякденному досвіді і позначається інтенсивними зусиллями, спрямованих на розуміння складних даних і фактів...У ньому поєднуються неформальні й формальні знання, розвиток вроджених здібностей і оволодіння новими навичками. Цей процес передбачає зусилля й водночас радість, пов'язану із відкриттям нового. Як індивідуальний досвід кожного він є також найскладнішим видом соціальних взаємин, оскільки стосується одночасно культури, праці й громадянськості [6, с. 5].

Отже, на часі формування принципово нового типу особистості, яка органічно інтегрується в суспільні зміни й буде активно впливати на їх прогресивний розвиток. При цьому варто враховувати те, що новий тип особистості — це не тільки результат підготовки в будь-якій структурі освіти, а результат роботи всієї освітньої системи, починаючи від дошкільної освіти й закінчуючи освітою для дорослих. Отже, мова йде про безперервну освіту, яка, урахувавши динаміку соціально-економічних змін, може розв'язувати завдання формування потреби в постійному розвитку. Сучасне розуміння неперервної освіти значно розширюється, до її змісту як до соціального явища, додається активна форма практичної діяльності людини, а сама освіта набуває багатоплановості, тоді як принцип неперервності передбачає якісно інший тип взаємодії людини і суспільства [4, с. 187].

Узагальнюючи різні погляди, слід визнати, що в теоретичному плані безперервна освіта — педагогічна ідея, згідно з якою освітній процес охоплює все життя людини. У практичному — неперервний процес цілеспрямованого засвоєння людиною соціокультурного досвіду, підвищення професійної кваліфікації і перекваліфікації. На думку М. Лукашевича, безперервність освіти «є соціологічним законом розвитку та реалізації здібностей людини протягом усього її свідомого життя, орієнтування її на соціально значущі цілі та критерії» [3, с. 117].

Характерні ознаки, що дозволяють скласти досить цілісне уявлення про безперервну освіту як чинник розвитку особистості, було виокремлено Т. Топчій. Науковець стверджує, що: по-перше, безперервна освіта виступає як стадійний, цілісний процес протягом життя. За цією характеристикою неперервність освіти як чинник розвитку особистості не можна звести до механічного поєднання етапів (дошкільна, шкільна, вишівська, післядипломна тощо), оскільки вона формується проблемною ситуацією у рамках повсякденних соціальних практик людини. По-друге, безперервна освіта характеризується не тільки часовим, а й просторовим параметром — взаємодією людини з різними джерелами інформації, в основі якої лежать інтереси й цілі людей. По-третє, важливе значення має особистісний параметр безперервної освіти. Людина так чи так залучена до інформаційного процесу, безпосереднього спілкування тощо. Але суб'єктом освітньої діяльності вона стає тоді, коли усвідомлює необхідність у поповненні знань,

самоосвіті, самореалізації, у залученні до культури. Інституціональна характеристика освіти також виступає вагомим аргументом під час аналізу безперервної освіти. Цей аспект стосується аналізу її стійких форм і типів, за допомогою яких здійснюється соціалізація індивіда на різних етапах життєдіяльності. Її компонентами є формальна, неформальна та інформальна освіта, які доповнюються та розширюють можливість задоволення потреб в освітній сфері. При цьому визначальну роль має формальна, базова освіта. Її ефективність вимірюється тим, якою мірою вона забезпечує готовність особистості до післяшкільної (післядипломної) освіти. Так створюються передумови формування цілісної системи, яка покликана забезпечити й розвинути освітню активність людини протягом життя як чинника й компонента її особистісного розвитку та самоактуалізації [9, с. 224].

Як стверджує Л. Лук'янова, освіту сприймають як сукупність дій, спрямованих на зміну настанов і моделей поведінки шляхом передання їм нових знань, набуття нових умінь і навичок упродовж життя. Вчена називає також інші чинники, що демонструють роль неперервної освіти в сучасному соціумі, серед яких:

- зміни в усіх сферах життя – головний елемент сучасності. Швидкі зміни в технологіях вимагають неперервного навчання персоналу.
- упровадження нової техніки виробництво сучасних товарів, кардинальні зміни у виконанні певних видів робіт вимагають відповідної кваліфікації, яка не може бути гарантована базовою вищою освітою.
- світ перетворюється на ринок з високим рівнем конкуренції між країнами, а країни, які мають сучасну систему інженерної вищої освіти й програми неперервної освіти, є лідерами у мовях цієї конкуренції. Отже, вони мають можливості у короткі терміни відповісти на будь-який виклик підвищенням продуктивності інженерної й управлінської праці [4, с. 187-188].

Меморандумом про безперервну освіту Комісії Європейського Союзу було визначено шість основних напрямів розвитку безперервної освіти:

1. Нові базові знання і навички для всіх. Метою цього напряму є представлення загального безперервного доступу до освіти з метою отримання і вдосконалення умінь і навичок, необхідних для «життя» в інформаційному суспільстві.
2. Збільшення інвестицій у розвиток людських ресурсів передбачає відчутне збільшення інвестицій у розвиток людських ресурсів, з метою підняття пріоритету найважливішого надбання Європи — людей.
3. Інноваційні методики навчання і вивчення мають на меті запровадження розробок нових технологій навчання для системи безперервної освіти.
4. Принципово нова система оцінки отриманої освіти. Мета — корінним чином змінити підходи до розуміння і визнання навчальної діяльності і її

- результатів, особливо у сфері неформальної і неявної освіти.
5. Розвиток наставництва і консультування. Акцентувати увагу на важливості забезпечення кожному індивідууму вільний доступ до освітньої інформації і до необхідних консультацій і рекомендацій.
 6. Наближення освіти до місця проживання. Наблизити можливості отримання освіти до місця проживання за допомогою мережі навчальних і консультаційних пунктів, використовуючи сучасні інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ) [5].

Вищеперелічені напрями розвитку безперервної освіти роблять її універсальним типом освіти в сучасному суспільстві.

Науковці стверджують, що створення конкурентоспроможної системи безперервної освіти вимагає істотного вдосконалення навчального процесу на всіх рівнях. На думку М. Бабич, процес безперервної освіти може реалізуватися через:

- формування потреби в знаннях до самонавчання, самовираження у всього населення відповідно до інтелектуальних можливостей кожного та кар'єрного зростання;
- забезпечення послідовності навчання, чіткої координації навчально-виховної діяльності на різних рівнях освіти, які функціонують як складники безперервного процесу навчання, де кожен рівень є послідовним продовженням попереднього;
- забезпечення тісного зв'язку між дошкільною, початковою, середньою загальноосвітньою, професійно-технічною, вищою школою та установами післядипломної перепідготовки (друга вища освіта);
- формування і розвиток навчально-виробничих комплексів ступеневої підготовки працівників підприємств;
- суттєвого збільшення фінансування виробничого навчання, вдосконалення його організації, створення інтегрованих навчальних планів і програм навчання працівників, які забезпечують регулярність навчання;
- оптимізацію системи перепідготовки працівників на виробництві і підвищення їх кваліфікації [1, с. 52].

В основі функціонування безперервної освіти лежать такі принципи, що визначають її специфіку: гуманізму, демократизму, мобільності, випередження, відкритості, безперервності.

Принцип гуманізму, який розглядає людину як мету суспільного прогресу, засвідчує орієнтацію освіти на особистість, свободу вибору нею форм, термінів, видів навчання, підвищення кваліфікації, самоосвіти. Цей принцип реалізується через створення сприятливих можливостей для розвитку творчої індивідуальності кожної людини.

Принцип демократизму передбачає доступність освіти в будь-якому віці завдяки різноманіттю форм навчання, у відповідності з інтересами, можливостями і потребами кожної особистості. Він

забезпечує свободу переходу з одного навчального закладу до іншого, прискорене завершення навчання та підвищення кваліфікації; означає рівні права всіх громадян, незалежно від станово-класової приналежності, національних особливостей, стану здоров'я, на освіту і розвиток. Цей принцип передбачає демократизацію всіх сторін життєдіяльності освітніх установ, рівноправні відносини суб'єктів педагогічного процесу.

Принцип мобільності, який орієнтує на використання різних продуктивних методичних систем і технологій, реалізується різноманітністю засобів, способів, організаційних форм системи безперервної освіти, їх гнучкістю та готовністю до швидкої перебудови відповідно до потреб виробництва, суспільства, людини.

Принцип випередження, спираючись на наукове прогнозування, вимагає більш швидкого і гнучкого розвитку, перебудови навчальних закладів та установ системи безперервної освіти відповідно до потреб суспільної практики, мобільного оновлення їх діяльності. Цей принцип орієнтує на широке і активне використання нових форм, методів, засобів навчання та перепідготовки фахівців, на залучення новаторських підходів до цього процесу.

Принцип відкритості системи безперервної освіти вимагає від навчальних закладів розширення діяльності через залучення до навчання і підвищення кваліфікації аудиторії, вільних слухачів. При цьому виникає необхідність працювати з різними віковими категоріями і групами населення, які відрізняються рівнем освіти і професійної підготовки, ставленням до освіти, життєвими прагненнями; це вимагає створення додаткових факультетів, інститутів, відділень, курсів з підвищення освіти і кваліфікації, проведення семінарів тощо. Відкритість навчальних закладів та освітніх систем забезпечується наявністю різноманітних за рівнем, змістом, спрямованістю освітньо-виховних програм.

Принцип безперервності освіти є систематизуючим. Навчальні заклади і заклади підвищення кваліфікації, працівники освіти, науки і виробництва повинні подолати орієнтацію на поверхневу «енциклопедичність» змісту, перевантаження інформаційним матеріалом. У змісті освіти повинні знайти відображення проблеми розвитку суспільства, виробництва, науки, культури. Освіта повинна бути спрямована в майбутнє [7].

У системі безперервної освіти, що нині розбудовується в Україні, дошкільна та початкова освіта набувають важливого соціального значення; вони є вихідними ланками становлення і розвитку особистості повноправного громадянина держави. Відтак, забезпечення наступності між ними є однією з умов безперервної освіти дитини. Наступність розуміють як двобічний процес, коли зберігається самоцінність дошкільного дитинства і створюються передумови для успішного формування навчальної діяльності першокласників.

А. Богуш визначає наступність як «вищий етап розвитку, коріння якого міцно проросли в

попередньому ґрунті». Вона вказує на численну кількість «непорозуміння у методиці навчання і виховання дітей в дитячому садку та початковій школі, в наступності методів і прийомів роботи з дітьми [2, с. 29]. На думку А. Богуш, провідною функцією наступності є «забезпечення літичного розвитку дитини протягом перехідних вікових періодів. Саме наступність запобігає кризовим явищем у психічному становленні особистості, допомагає малокові плавно увійти в нове соціальне середовище, що так важливо для його внутрішнього самопочуття» [2, с. 30]. Наступність, на думку вченої, це, з одного боку, обізнаність класоводів першого класу, що пов'язана зі знанням програм та методик навчання і виховання дітей у дошкільному навчальному закладі, з іншого – обізнаність вихователів дошкільних закладів, що пов'язана зі знанням програм і технологій початкової школи, а також з Державним стандартом початкової загальної освіти.

Принцип наступності у тісній взаємодії з принципом перспективності розглядає О. Савченко, яка вважає, що педагоги початкової школи мають знати і враховувати психологічні особливості кожної дитини, а відтак, мають цьому вчитися у своїх колег – вихователів дошкільних установ: «В основі нової орієнтації педагогічної системи лежить глибоке знання дитини і якщо педагоги-дошкільники в цьому обізнані, то вчителів початкових класів треба ще багато чого навчати, переконувати їх у перевагах змістовного психологічного вивчення кожного учня» [7, с. 5]. На думку О. Савченко, «в початковій школі маємо створювати такі умови, щоб ті якості, вміння, здобутки дошкільця, формування яких ще не завершилося на рівні дошкільного віку, могли б повноцінно розвиватися в початковій школі» [7,

с. 5].

Отже, наступність має стати цілісним процесом, зорієнтованим на перспективне формування особистості дитини і ґрунтується на її попередньому життєвому досвіді і накопичених нею уявленнях і знаннях. Цьому слугує і реалізація принципу «перспективності». Як зазначає А. Богуш, «Перспективність – то є погляд знизу вгору, обізнаність педагогів-«дошкільників» з програмами і технологіями, Державним стандартом навчання та виховання учнів початкової школи. Це той показник, який дає змогу визначити адекватні вікові орієнтовні показники засвоєння дошкільнятами знань, умінь та навичок, а також рівень розвиненості й вихованості конкретної дитини» [2, с. 31].

Втілення цих принципів дозволить забезпечити безкризовий розвиток особистості загалом та комфортне психофізіологічне самопочуття кожного вихованця, зокрема, в період переходу від дошкільної освіти до виховання і навчання в початковій школі.

Підсумовуючи викладене, акцентуємо увагу на тому, що при достатній кількості підходів проблема правового виховання старших дошкільників та першокласників ще не розглядалася в контексті наступності та перспективності. На нашу думку, реалізація принципів наступності та перспективності є основою формування правової вихованості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Забезпечити достатній її рівень в умовах сучасних закладів дошкільної та середньої освіти дозволить створення відповідних педагогічних умов для громадянської соціалізації дітей, забезпечення наступності у правовому вихованні старших дошкільників та молодших школярів, що і становитиме предмет подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабич М. С. Безперервна освіта (освіта впродовж життя) — умова підвищення національної конкурентоспроможності / М. С. Бабич // Вісник Хмельницького національного університету. – 2015. – № 5. – Т. 1. – С. 50-53.
2. Богуш А. М. Проблеми наступності й перспективності розвитку дошкільної і початкової ланок освіти / А. М. Богуш // Вересень. – Миколаїв, 2004. – № 3 / 4. – С. 28 – 33.
3. Лукашевич Н. П. Соціологія образования / Н. П. Лукашевич, В. Т. Солодков ; под ред. Н. П. Лукашевича. – Киев : МАУП. 1997. – 224 с.
4. Лук'янова Л. Неперервна освіта упродовж життя: історичний огляд, сучасні реалії / Л. Лук'янова // Науковий вісник Мелітопольського державного пед ун-ту. – 2015. – № 2(15). – С. 187-192.
5. Меморандум неперервного процесу образования европейского союза. – Електронний ресурс: – [Режим доступу] : –http://adukatar.net/wpcontent/uploads/2009/12/Adu_8_Pages_24-27.pdf
6. Образование: Скрытое сокровище: доклад Международной комиссии по образованию XXI века, представленный ЮНЕСКО. – Издательство ЮНЕСКО, 1996. – 31 с.
7. Основні принципи і завдання безперервної освіти. – Електронний ресурс: – [Режим доступу]: www.edudirect.net/sopids-617-1.html
8. Савченко О. Я. Наступність і перспективність в роботі двох перших ланок освіти / О.Я. Савченко // Дошкільне виховання. – 2001. – №11. – С.4-5.
9. Топчій Т. В. Безперервна освіта як системне середовище формування особистості / Т.В. Топчій // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2014. – № 3(22). – С.222-227.

Анна Сергеевна Задорожная,
аспирантка,
Уманский государственный педагогический университет
имени Павла Тычины,
Ул. Садовая, 2, г. Умань, Украина

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ОБЕСПЕЧЕНИЮ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ КАК ФАКТОРА РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ

В статье раскрываются современные подходы к обеспечению непрерывного образования как фактора развития личности, которое, учитывая динамику социально-экономических изменений, способствует решению задачи формирования потребности в постоянном развитии. Акцентируется внимание на том, что в современном мире осуществляется переход от концепции «образование на всю жизнь» к концепции «образование на протяжении жизни». Обращается внимание на общие положения концепции непрерывного образования, основывающейся на человекоцентрической позиции, которая предусматривает создание и реализацию условий для полноценного раскрытия способностей, интересов и потенциалу личности на протяжении жизни. В статье выделяются характерные признаки, которые позволяют сформировать целостное представление о непрерывном образовании как факторе развития личности: стадийность, целостность на протяжении жизни; пространственный и личностный параметры непрерывного образования. Характеризуются принципы, которые положены в основу функционирования непрерывного образования и определяют его специфику: гуманизма, демократизма, мобильности, опережения, открытости, непрерывности. Показано, что в системе непрерывного образования, которое формируется в Украине, дошкольное и начальное образование приобретают важное социальное значение, являются основополагающими звеньями становления и развития личности полноправного гражданина. Поэтому, обеспечение преемственности между этими звеньями является одним из условий реализации непрерывного образования ребенка. Автором подчеркивается важность обеспечения непрерывного образования детей дошкольного и младшего школьного возраста для обеспечения бескризисного развития личности ребенка и комфортного психофизиологического самочувствия кожного воспитанника на этапе перехода от дошкольного образования к обучению и воспитанию в начальной школе. Показано, что ведущей функцией преемственности является обеспечение автентического развития ребенка на протяжении переходных возрастных этапах онтогенеза. Аргументировано, что преемственность должна стать целостным процессом, ориентированным на перспективное формирование личности ребенка и основывается на ее предыдущем жизненном опыте и сформированных представлениях и знаниях. Перспективность является показателем, который позволяет определить адекватные возрасту показатели усвоения дошкольниками знаний, умений, навыков и компетенций, а также уровень развитости и воспитанности конкретного ребенка.

Ключевые слова: непрерывное образование, преемственность, перспективность, бескризисное развитие, принципы, дошкольное и начальное образование.

Hanna Sergiivna Zadorozhna,
Post-graduate Student
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
2 Sadova Str., Uman, Ukraine

MODERN APPROACHES ENSURING CONTINUOUS EDUCATION AS A FACTOR OF PERSONAL DEVELOPMENT

Modern approaches facilitating continuous education as a development factor of an individual who, taking into account the dynamics of socio-economic changes, can solve the problem of forming the need for sustainable development are substantiated in the article. The emphasis is placed on the transition from the concept of «education for all life» to the concept of «life-long education» in the modern world the practical basis of which is associated with the development of a system of continuous education. Attention is drawn to the general provisions of the concept of continuing education, proclaimed at the UNESCO Forum in 1965 which are based on a human-centred position, envisaging the creation and implementation of conditions for person's full disclosure of abilities, interests and potential throughout his / her life. The characteristic features that make it possible to make a coherent idea of continuing education as a factor in the development of a personality: the stage, integrity throughout life; spatial and personal parameters of continuous education were outlined in the article. Some principles which underpin the functioning of continuous education: humanism, democracy, mobility, perseverance, openness, continuity were characterized. It was underlined that in the system of continuous education, which is being developed in Ukraine, pre-school and elementary education are acquiring an important social significance; they are the source of the formation and development of a person as a full citizen of the state. Therefore, ensuring continuity between them is one of the conditions for the continuous education of a child. The author outlines the importance of ensuring continuous education at the stage of preschool and junior school age in order to ensure the non-crisis development of the child's personality when the value of preschool childhood is preserved and the prerequisites for the successful formation of first-graders' educational activities are created. It is demonstrated that the leading function of

continuity is to ensure the authentic development of a child during transitional periods. The continuity itself prevents the crisis phenomenon in the mental development of an individual, helps a child to smoothly enter into a new social environment, which is so important for his / her inner self-esteem. Enough ground was given to prove that continuity should become a holistic process oriented towards the perspective formation of the child's personality and is based on his / her previous life experience and his / her accumulated ideas and knowledge. Prosperity is an indicator that enables us to determine adequate age-specific indicators for the acquisition of knowledge, skills and competences by pre-schoolers, as well as the level of development and decency of a particular child.

Key words: continuous education, continuity, perspective, crisis-free development, principles, pre-school and primary education.

Подано до редакції: 15.07.2017 р.

Рекомендовано до друку: 30.07.2017 р.

Рецензент: д.пед.н., професор А. М. Богуш
